

CONCLUZII GENERALE

În esența lor, rezultatele investigației noastre sunt similare cu cele ale altor cercetări din diferite țări, fie S.U.A., fie țări vest-europene. Similaritatea este explicabilă prin două elemente:

1. Modelul cultural al identității editoriale a televiziunilor din România reproduce, în linii mari, modelul televiziunilor americane și vest-europene;
2. În proporție importantă, programele difuzate de televiziunile din România (îndeosebi ficțiuni, filme, telefilme, seriale etc.) sunt producții de import sau, mai nou, producții autohtone în formate de import (emisiuni de divertisment, clipuri muzicale, seriale etc.).

Drept concluzii propunem următoarele constatări:

1. Dacă în numeroase țări care constituie modele de strategie în politica editorială pentru televiziunile din România se constată o dublă tendință: una pozitivă, de reducere progresivă a *numărului*, a *ponderii* și a *duratei* în programe a scenelor de violență „reală” și „fictională”, iar alta negativă, de amplificare a *intensității/negativității* actelor de violență mediatizate (ca efect al acțiunii instantelor de reglementare a audiovizualului și al campaniilor antiviolență ale societății civile), la noi în țara violența televizuală se menține la cote ridicate sub toate trei aspectele. Acest lucru indică dominarea, la nivelul televiziunilor românești, al modelului primar al televiziunii senzationale și consumeriste.
2. Prezentarea violenței la televiziune, aproape ca un “dat natural” – cum atestă și datele obținute în urma măsurării noastre – amplifică și chiar deturneză modelele narative clasice identificate de autori ca R. Barthes și V. Propp în alte categorii de povestiri, modele care și ele pun accentul pe acțiune și mai puțin pe personaj: astfel *acțiunea violentă* se află în centrul structurii culturale și ideologice de semnificare, iar “violenta este reprezentată ca o lege naturală (mai curând decât ca o lege culturală). Ceea ce are darul de a inocenta violența, legea celui mai puternic fiind în acord cu o lege a naturii”. “Unei morale a acțiunii i se adaugă o morală a scopurilor, cu o supravvalorizare a înfruntării Binelui și Raului. Aceasta schema se reproduce utilizând așteptările rituale, ceea ce se observă mai ales în seriile tv., care reactivează redundante și recunoașterea codurilor” (Divina Frau-Meigs și Sophie Jehel, *Les écrans de la violence*, Ed. Economica, Paris, 1997, p. 49). Cele două autoare franceze subliniază ca acest model de reprezentare a violenței în film și la tv. este concordant modelului cultural-valoric american și codului cultural încetătenit și dezvoltat de Hollywood, inclusiv prin utilizarea preferențială a tehnicii “planului mediu” și a “planului apropiat” de filmare a acțiunii. Consecința acestor tehnici de filmare care constă în plasarea violenței “în zona interpersonală”, înseamnă, de fapt, apropierea zonei de agresiune de “zona intimității” până la punctul confundării lor (Ibidem). Combinarea unei scheme cultural-valorice maniheiste și naturalizante (lupta Binelui și Raului, legea celui mai puternic, înfruntarea ca trasatură a interacțiunii umane din zona interpersonală intimă – ceea ce vedem sistematic în schema narativă a seriilor americane difuzate și la noi) cu procedeul tehnic al filmării preferențiale în “plan apropiat” (decă asocierea dintre o anumită schemă narativă și anumite procedee de vizualizare), favorizează reprezentarea violenței și agresivității ca un fapt uman natural (mai puțin cultural), ceea ce conduce la o reprezentare a violenței televizuale într-o perspectivă apropiată darwinismului social. Consecința mai generală a acestei combinații de schemă narativă și de tehnică a filmării constă, în cele din urmă, în a amalgama până la anulare elementele specifice tramei narative ficționale și a modurilor în care oamenii își fac dreptate. Violenta nu apare doar ca legitimă (în anumite situații ale povestirii), ci chiar ca ceva natural, ceva care ține de firea lucrurilor: *logica narativă* a acțiunii și interacțiunilor violente se impune ca o *logica naturală* a lumii reale a oamenilor.

Pe de altă parte, odată cu ceea ce Olivier Moeglin numește „hiperviolența specifică cinematografului anilor '90”, se nuantează acest maniheism, mergându-se până la încercarea de impunere a unui nou model cultural, caracterizat de un antierou simpatic, care nu mai este în totalitate negativ, ci uneori se manifestă chiar uman, spre deosebire de eroul care este uneori incapabil să își adapteze morală, prea normativă și riguroasă, la situații concrete, ceea ce îl face, relativ antipatic telespectatorului. Acest model cultural, vehiculat în filme precum *Eroul din întâmplare*, *Leon* etc., a suscitat o amplă discuție asupra caracterului prejudiciabil și a posibilei influențe negative pe care o

poate avea asupra publicului, în special cel tânăr, prin faptul ca realizeaza o amalgamare a valorilor si a caracterelor umane.

3. Reprezentarea violentei la televiziune este, deci, tributara unor specificitati si constrângeri ale mediului televizual: *dispozitiv televizual, coduri narative, de scenarizare, vizualizare*, care comporta ca note dominante “*caracterul repetitiv si banalizat*”, spectacularizant si simplificator al discursului televizual. Schemele, codurile si semnificatiile prezentarii continuturilor violente la televiziune puse în evidenta în cercetari de referinta americane si europene, cercetari efectuate prin *analize de continut, analize de imagine, analize naratologice*, aplicate, pe de o parte, emisiunilor de *fictiune*, iar pe de alta parte emisiunilor *informative* (televornale, magazine de informare) se regasesc deci frecvent si în programele de TV analizate în cadrul acestui proiect.
4. O alta trasatura pe care o subliniaza mai multi autori este *banalizarea reprezentarii violentei în operele de fictiune*, caracteristica evidentiata, de timpuriu, înca din 1967, de catre George Gerbner, fost decan al Annenberg School for Communications (dupa ce o fundatie americana a comandat studii de psihologie sociala asupra violentei din media si din societate, înca în anii '50). Ca raspuns la o cerere a Departamentului american al sanatatii, G. Gerbner a forjat o metodologie a analizei de continut si masurarii “indicatorilor culturali”, primul mare proiect de *evaluare cantitativa* a prezentei violentei în programele tv. Si aceasta trasatura pare a se regasi în mod reprezentativ si în programele studiate în cadrul proiectului nostru.
5. Schemele analitice aplicate în studiul nostru si-au dovedit pertinenta, fiind similare cu cele din alte studii, mai recente, cum este cazul UCLA (Center for Communication Policy, condus de Jeffrey Cole). Aceste studii procedeaza la o analiza calitativa a reprezentarilor violentei urmarind aprecierea: 1. Contextului violentei tv.; 2. Nivelul de gratuitate al scenelor violente; 3. Modul de integrare narativa în trama discursiva; 4. Forme de reprezentare a violentei inacceptabile pentru americani, inclusiv cele incluse în desene animate care valorizeaza excesiv violenta (Batman, X-men, Power Rangers) sau în seriale difuzate international, ca Texas Walker Ranger, X-files etc. Studiile mai constata o tendinta de reducere a violentei în programele difuzate în prima parte a serii (protectia minorilor), dar pe de alta parte, în general, seriile produse în anii '90 contin tot mai multa violenta (Jeffrey Cole, director, The UCLA Television Violence Monitoring Report, UCLA, sept, 1995, apud lucr. cit., pp. 54-55), acesta fiind si cazul multor programe difuzate de televiziunile din România.

Un mare proiect (trei milioane de dolari) finantat de industrii americane ale retelelor cablate, a fost realizat la mijlocul anilor '90 de patru mari universitati americane: Universitatea din California – Santa Barbara; Universitatea din Carolina de Nord – Chapel Hill; Universitatea din Texas – Austin; Universitatea din Wisconsin – Madison – sub coordonarea Centrului Mediascope din Los Angeles (1995).

Proiectul se bazeaza pe o metodologie complexa: *analiza de continut* a unui esantion de 2.500 ore de programe (fictiuni, reality show-uri, clipuri muzicale); analize ale impactului (anchete, focus grupuri) programelor violente asupra tinerilor; masurarea receptivitatii si eficientei sistemelor de avertizare (a signalisticii antiviolenta); receptarea actiunilor sociale si educative antiviolenta; analiza statisticilor privind violenta din orasele si comunitatile americane (între 15-24 de ani, omuciderea este a doua cauza a mortalitatii la aceasta vârsta în SUA; pentru tinerii negri este chiar prima cauza de mortalitate; tot la trei ore un copil american este victima unei violente armate cauzatoare de moarte) (cf. lucr. cit., p. 55). Studiile conchid ca violenta tv. este un factor de risc serios pentru cresterea comportamentelor violente ale tinerilor. Combinând analiza de continut cu un studiu de psihosociologie a comportamentelor, cercetatorii americani ajung la concluzia ca minorii si tinerii expusi masiv la programe violente de tv. sunt cei mai înclinati la comportamente violente, la teama si insecuritate sau la desensibilizare. Dupa ei, principalele elemente “negative” ale programelor violente rezida în:

- prezentarea de personaje atractive implicate în violenta, ca autor sau victima;
- utilizarea armelor;
- scenarizarea realista a violentei;
- absenta sanctiunii actelor de violenta;
- evitarea suferintei si a consecintelor reale ale violentei;

- amestecul de violenta si umor. (Cf. D. Frau-Meigs, Sophie Jehel, “Les Écrans de la Violence”, Economica, Paris, 1997, p. 56). Ultimele patru forme de contextualizare si de scenalizarea violentei marcheaza mai semnificativ violenta televizuala din România.

6. În ansamblul, rezultatele studiului nostru sunt concordante cu datele obtinute în alte studii din strainatate, cum este studiul Mediascope (SUA, 1995), care a relevat urmatoarele date:

- “57% dintre programele analizate contin violenta;
- 33% dintre programele violente contin noua interactiuni violente sau mai multe (o aceeași scena de interactiune – sa zicem într-un taxi – poate contine mai multe acte de violenta);
- 15% dintre programe erau însoțite de avertismente/signaletica antiviolenta;
- 51% dintre scene se desfasurau în contexte realiste;
- 73% dintre scenele violente contineau acte de violenta nepedepsite;
- 39% dintre programe erau prezentate cu umor;
- 58% dintre interactiunile violente nu aratau suferinta;
- 44% dintre scene violente apareau ca justificate” (Cf. lucr. cit., p. 56).

Evaluari asemanatoare au fost efectuate în Marea Britanie (Universitatea din Sheffield, 1995, studiu comandat de catre Independent Television Commission si British Broadcasting Corporation si aplicat pe un esantion de patru saptamâni consecutive de programe difuzate pe patru canale hertziene si patru canale difuzate prin sateliti). Studiile au aratat scaderea duratei scenelor de violenta în ansamblul programelor, iar pe de alta parte o intensificare a reprezentarii violentei (efect pervers al diversificarii si competitiei dintre programe).

Rezultate similare au fost consemnate în Germania: dupa prof. Jo Groebel acestea constau în: relevarea caracterului decontextualizat al actelor de violenta. Astfel, în 39% din scene agresorul nu e cunoscut, sanctiunile apar doar în 12% din cazuri, în 73% din cazuri violenta nu atrage nici o consecinta pentru agresori, în 35% din cazuri actele sunt comise cu sânge rece si intentionate, cu premeditare.

7. Prezentarea violentei, cel puțin la nivel fictional, situeaza canalele TV din tara noastra într-o pozitie mai negativa în raport cu cele europene si cele americane. Este relevanta, în acest sens, comparatia între programele continând violenta din **SUA, Canada, Franta si România**, comparatie care infirma o presupozitie curenta: contrar a ceea ce se crede îndeobste, dupa cei *doi indicatori de baza* (procentajul emisiunilor continând violenta si numarul secventelor violente pe ora), ponderea violentei este mai scazuta în programele tv. nord-americane, comparativ cu cele franceze (oarecum reprezentative pentru Europa), îndeosebi în orele de audienta ridicata si cu cele canadiene.

Comparatie Franta-Canada

	FRANTA (%)		CANADA (%)	
	Canale private	Canale publice	Retele private	Retele publice
Procentul emisiunilor continând secvente violente	68,5	59,2	69,8	34,4
Secvente violente pe ora	9,3	8,2	11,1	6,4

(1995; 1993-1994)

Comparatie canal public-canal privat pentru violenta televizuala din România

	Canale private	Canale publice
Secvente violente pe ora	14,31	10,17

Comparatie Franta -SUA

Programe difuzate în prima parte a serii (1995)

	Canale franceze	Rețele americane
Procentajul emisiunilor continuând violența	62,7	52,1
Secvențe violente pe ora	7,4	3,4

(Studiul francez sub egida CSA, 1995 iar cel american Cultural, Indicators project, 1995)

Alte date sunt, de asemenea, importante: după 1993, conform evaluărilor bianuale efectuate de G. Gerbner în cadrul Cultural Indicators Project, numărul secvențelor violente pe ora a continuat să scadă în SUA, în timp ce, în Franța (și în alte țări europene sau extraeuropene) numărul acestora a crescut datorită programelor importate continuând mai multă violență, îndeosebi cele provenite din SUA, ceea ce și mărește procentajul emisiunilor și secvențelor violente în țările europene. În esanșionul CSA (Franța, 1995), 55% din emisiuni erau de origine americană și conțineau un procentaj de 65% de imagini violente (superior procentajului de 19% din emisiunile franceze, difuzate în prima parte a serii).

8. **Violența reală**, adică cea prezentă în teledifuzare (considerată de jurnaliști nu atât ca produsul media – ca în ficțiune – ci ca un dat al lumii reale) are o pondere importantă în economia emisiunilor informative, cum arată, sistematic, studiile americane, dar și studiul pentru proiectul de față:

*Tabel – 1.798 subiecte selecționate (aleator) din 100 teledifuzări
pe patru rețele americane (CNN, CBS local, CBS Netwar, WWOR)*

Categorii de violență, conflicte, suferințe (VCS)	
1	Crimă violentă
2	Tragedii și catastrofe
3	Conflicte fără violență
4	Conflicte sociale, colective (etnice)
5	Războaie, conflicte militare
Procentajul stărilor violente	
1	53,4% din stări analizate erau consacrate unor subiecte VCS
2	2/2 din jurnale începeau cu stări din categoria VCS
3	64% dintre primele stări țineau de VCS

(Studiul a acoperit un esanșion de teledifuzări difuzate în cursul a șase luni – septembrie 1991 - martie 1992). Din păcate, din proiectul românesc a lipsit o grădă specifică, referitoare la poziționarea stărilor violente în structura teledifuzărilor.

9. Mecanismul relației “dintre virtual, serie, repetiție”, ireversibilitate (moartea și rănila sunt ireversibile), spectacol și imagini șoc – care suscită emoția și ocultează mecanismele de “apărare psihologică” fac ca violența televizuală “să devină un scop în sine, unilateral și reductionist, aparent inevitabilă, întrucât este reprezentat doar procesul derulării interacțiunii violente” (Meigs-Jehel, lucr. cit., p. 71). Este și semnificația dominantă a scenelor de violență televizuală din țara noastră.
10. O altă concluzie importantă a cercărilor (mai ales ale echipei americanului G. Gerbner) – care este susținută și de studiile echipei noastre - constă în demontarea argumentului (cu care se apăra radiodifuzorii și programatorii) că gustul și cerințele publicului sunt responsabile pentru ponderea programelor violente. Facând o paralelă “între audiențe de programe violente și non-violente” (difuzate în paralel), G. Gerbner a constatat că audiențele celor mai violente programe nu sunt superioare, ci dimpotrivă, programelor non-violente. Examinând preferințele de consum televizual

în cursul serii, autorul american a constatat ca publicul își manifesta predilectia pentru programele non-violente difuzate în paralel.

11. Studiul video-clipurilor publicitare pentru lansarea de discuri și albume de muzică “nouă” prezintă, de asemenea, interes: studiul efectuat în SUA (1986) de Sherman și Dominick a identificat scene de violență în 57% din video-clipurile difuzate. Clipurile muzicale difuzate în România conțin o proporție asemănătoare de violență
12. Este necesar și la noi un studiu comparativ pentru a evidenția nivelul de violență din programele (seriale, filme etc.) *importate*, îndeosebi din SUA. Toate studiile comparative transculturale asupra violenței televizate au arătat că programele importate din SUA sunt mult mai violente decât cele produse în alte țări. În această privință sunt operate următoarele diferențieri comparative: 1. între emisiuni de același gen, provenind din diferite țări; 2. dozajul diferitelor tipuri de emisiuni importate fiind nu doar intensitatea violenței în același tip de programe, ci și proporția seriilor, programelor dramatice și a desenelor animate importate, mai ales a celor din SUA, care tind să amplifice nivelul violenței televizate în anumite intervale orare, inclusiv în prime time, când “televiziunea familială” este mai prezentă. Comparatia privește ponderea violenței în seriale și filme de acțiune, de aventură, politiste. Este importantă compararea situației din România cu cea din alte țări (pe aceste subiecte) cum ar fi Anglia (unde ficțiunile violente ocupă circa 19% din grila de programe față de 37% în SUA și unde, ca urmare a măsurilor luate, ponderea violenței a fost redusă, în cazul BBC, de la o medie de 2,1 acte violente pe oră la 1,4 acte); cu Canada, unde episoadele violente proveneau în marea lor majoritate din SUA (96% dintre episoade și 88% din programe); cu situația din țări vest-europene (ca Franța), unde regimul “cotelor”, adoptat de Uniunea Europeană prin Directiva “Televiziunea fără frontiere” a redus considerabil ponderea programelor importate de peste ocean, îndeosebi a celor violente.
13. Contextualizarea actelor de violență adoptată în studiul de față și-a dovedit relevanța și pertinenta permițând stabilirea proporției categorizarilor de semnificare adoptate:
 - Acte și scene de violență “gratuită”;
 - Scenele de groază;
 - Acte și scene de violență “legitimă”;
 - Acte și scene de “autoapărare”;
 - Acte și scene incluse logic într-o trază narativă;
 - Violență ca joc și amuzament;
 - Actele și scenele de “exaltare” a violenței;
 - Prezența și utilizarea armelor;
 - Acte și scene care supradimensionează reprezentarea violenței a lumii, societății, grupurilor, indivizilor;
 - Acte care redau viața și pericolele care o amenință, exercitând o funcție de avertizare;
 - Violuri, tâlhării, omucideri;
 - Violență ca pedeapsă sau recompensă;
 - Acte de violență atractivă (eroi salvatori etc.);
 - Limbaje: obscen, pornografic, jargon, argou, obraznic, insolent (de la înjurături la glume de mahala).

Semnificativ este faptul că, în programele difuzate de televiziunile din România, primul loc este detinut de violența fizică, urmată de cea verbală, cu unele diferențe între violența „reală” și cea „ficcională”.

14. Studiul va permite de asemenea și clasificarea emisiunilor după gradul susceptibil de a produce efecte asupra minorilor și a tinerilor:
 - Imitația și învățarea socială (identificarea copiilor cu personaje agresive);
 - Impregnarea (asimilarea, chiar înconștientă, a stilului violent de relaționare umană);
 - Dezinhibirea (imaginile care pot favoriza în grad înalt trecerea minorilor la acte violente);
 - Desensibilizarea și repetarea frecventă a scenelor violente reduce sensibilizarea copiilor la violență și sporește gradul de acomodare a acestora cu actele violente;
 - Catharsis (eliberarea de pulsii agresivi);
 - Incubație (frica, spaima, insecuritate).

15. Dacă în cazul violentei ficționale diferența dintre programele difuzate de canalele publice și cele private este net în favoarea primelor, în ceea ce privește violența reală (frecvența, pondere și durată), televiziunile publice și cele private se situează pe poziții foarte apropiate. Diferă însă contextele de semnificare: în cazul canalelor private, accentul cade pe caracterul spectacular și de „fapt divers” al stirilor violente, pe când canalele publice, sunt mai atente în sensul valorizării dimensiunii de prevenire și de avertizare, reparare a mediatizării faptelor de violență.
16. Studiul arată ameliorarea funcționalității signaleticii adoptate de C.N.A. mai ales în ce privește aplicarea criteriilor de clasificare a emisiunilor (îndeosebi a celor din categoria AP) și a programării orare a emisiunilor. Discordanțele dintre reglementări și realitate sugerează necesitatea unor studii speciale asupra fiabilității signaleticii (studii comparative, longitudinale etc.).

Evident că cea mai importantă concluzie este aceea a necesității continuării, aprofundării și diversificării – cu metode cantitative și calitative variate – a acestui gen de studii.

LISTA STUDENTILOR PARTICIPANTI LA CERCETARE

1. Amariei Sebastian	23. Kantor Ana – Maria
2. Avadanei Cristina	24. Lacatus Irina
3. Bichir Elena-Cristina	25. Luchian Elena
4. Bolat Diana	26. Matei Aura
5. Burcea Iuliana	27. Mitran Cristiana
6. Carstea Andreea	28. Mitu Elena
7. Carstea Maria Madalina	29. Nit a Nicoleta
8. Ciobanu Ana Maria	30. Popescu Cristina
9. Ciripoiu Olimpia	31. Popescu V. Cristina
10. Costea Iulia	32. Prisada Elena
11. Csiki Petronella	33. Radoi Carmen
12. Dartu Catalin	34. Raileanu Ioan
13. Dogaru Cristina	35. Rosca Dorina
14. Dum itrescu Ionut	36. Secara Ana
15. Gavriliu Razvan	37. Simion Ciprian
16. Gheondea Alexandra	38. Stanciu Astrid
17. Gugulus Corina	39. Stefanescu Anca
18. Ionescu Alecsandra	40. Suci Diana
19. Ionescu Marina	41. Tutuianu Valentina
20. Ionescu Raluca	42. Ulmeanu Alexandru
21. Ivan Emilia	43. Voinescu Cristian
22. Jianu Gabriela	44. Vladu Valentina